

**MASARYKOVA
UNIVERZITA**

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Kombinace lexikálních pohybů v ČZJ

Bakalářská diplomová práce

KAROLÍNA KALÍŠKOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Lucia Vlášková

Ústav jazykovědy a baltistiky
Tlumočnictví českého znakového jazyka

Brno 2023

MUNI
ARTS

Bibliografický záznam

Autor:	Karolína KALÍŠKOVÁ Filozofická fakulta Masarykova univerzita Ústav jazykovědy a baltistiky
Název práce:	Kombinace lexikálních pohybů v ČZJ
Studijní program:	Tlumočnictví českého znakového jazyka
Vedoucí práce:	Mgr. Lucia Vlášková
Rok:	2023
Počet stran:	65
Klíčová slova:	znakový jazyk, pohyb, fonologie, parametr pohybu, český znakový jazyk, kombinace pohybů

Bibliographic record

Author: Karolína KALÍŠKOVÁ
Faculty of Arts
Masaryk University
Department of Linguistics and Baltistics Languages

Title of Thesis: Combination of lexical movements in ČZJ

Degree Programme: Interpreting of Czech Sign Language

Supervisor: Mgr. Lucia Vlášková

Year: 2023

Number of Pages: 65

Keywords: sign language, movement, phonology, parameter of movement, Czech sign language, combination of movements

Anotace

Tématem bakalářské práce je pohyb ve znakovém jazyce. Práce je členěná do 4 hlavních kapitol, první tři se zabývají teoretickou částí, poslední kapitola je poté zaměřena na praktickou část, tedy užití pohybu ve znakovém jazyce v běžném životě. V teoretické části je v prvním řadě vysvětlena fonologie znakových jazyků. Následně jsou rozděleny a popsány základní typy pohybů ve znakovém jazyce. Dále se problematika pohybu rozebírá ve třech teoretických modelech. Finálně se práce soustředí na praktickou část, a to konkrétně na kombinaci pohybů v českém znakovém jazyce.

Abstract

The topic of the bachelor thesis is movement in sign language. The thesis is divided into 4 main chapters, the first three deal with the theoretical part, the last chapter is then focused on the practical part, i.e. the use of movement in sign language in everyday life. In the theoretical part, the phonology of sign languages is explained first of all. Then the basic types of movements in sign language are divided and described. Next, the issue of movement is discussed in three theoretical models. Finally, the thesis focuses on the practical part, namely the combination of movements in Czech sign language.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma **Kombinace lexikálních pohybů v ČZJ** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 28. dubna 2023

.....
Karolína KALÍŠKOVÁ

Poděkování

Zde bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práci Mgr. Lucii Vláškové za její vedení, cenné rady a ochotu. Také bych chtěla poděkovat mým konzultantkám, které mi předaly užitečné informace. A především bych chtěla poděkovat mé rodině a blízkým za jejich neustálou podporu a motivaci během psaní práce.

Obsah

Seznam obrázků	13
Seznam tabulek	14
Seznam pojmů a zkratk	15
Seznam příloh	16
1 Úvod	17
2 Fonologie znakových jazyků	19
3 Pohyb ve znakovém jazyce	24
3.1 Viditelný pohyb při artikulaci	24
3.2 Pohyb jako fonologický segment	25
3.3 Typy lexikálního pohybu ve znakovém jazyce	27
4 Teoretické modely ve znakovém jazyce	34
4.1 Move-Hold model.....	34
4.2 Prosodický model	37
4.3 Hand Tier model.....	41
5 Praktická část	46
5.1 Metodologie.....	46
5.2 Tabulka kombinací pohybů.....	47
5.3 Neproveditelné kombinace	50
5.4 Proveditelné kombinace	51
5.5 Shrnutí praktické části.....	54
6 Závěr	56
Použité zdroje	58
Příloha A Odkaz na online úložiště	65

Seznam obrázků

Obr. 1: Minimální pár ve změně tvaru ruky.....	21
Obr. 2: Minimální pár ve změně místa artikulace	22
Obr. 3: Minimální pár ve změně pohybu.....	22
Obr. 4: Znak TŘPYTIT SE.....	26
Obr. 5: Znak POTKAT	26
Obr. 6: Znak NAHÝ	27
Obr. 7: Znak VEDENÍ	27
Obr. 8: Znak NORMÁLNÍ.....	28
Obr. 9: Znak SÍŤ.....	28
Obr. 10: Znak PRODAT	29
Obr. 11: Znak KOUPIŤ.....	29
Obr. 12: Znak HODINA.....	30
Obr. 13: Znak SPRCHA	31
Obr. 14: Znak ZRCADLO.....	31
Obr. 15: Znak KOLIK	32
Obr. 16: Znak KLAMAT	32
Obr. 17: Znak VÝHODA	33
Obr. 18: Move-Hold model	35
Obr. 19: Artikulace znaku DĚKUJI v Move-Hold modelu.....	36
Obr. 20: Prosodický model	40
Obr. 21: Hand Tier model	44

Seznam tabulek

Tab. 1: Kombinace pohybů.....	49
-------------------------------	----

Seznam pojmů a zkratek

ČZJ	- český znakový jazyk
ASL	- american sign language (překlad americký znakový jazyk)
Obr.	- obrázek
r1	- dominantní ruka
r2	- nedominantní ruka
Ms	- Move segment
Hs	- Hold segment

Zadejte libovolný obsah, který chcete opakovat, včetně jiných ovládacích prvků obsahu. Můžete také vložit tento ovládací prvek kolem řádků tabulky, aby se části tabulky opakovaly.

Seznam příloh

Přílohy v textu

Příloha A Odkaz na online úložiště	65
------------------------------------	----

1 Úvod¹

Svět je v pohybu, každá buňka, každý živý tvor se hýbe. Vše okolo nás se neustále hýbe. K zaznamenání pohybu nám pomáhají různá média jako je graf, skica, ale také film, barvitý popis kamaráda či vlastní paměť. Ale jak takový vjem předat do znakového jazyka, co udělat pro to, aby neslyšící dostal co nejpřesnější popis takového pohybu? Tímto tématem se bude zabývat tato bakalářská práce.

Pohyb je nedílnou součástí znaku. Ve znakovém jazyce existuje spousta různých typů pohybů, které se vzájemně mohou kombinovat. Náplní a cílem této práce je zjistit, zda opravdu některé typy pohybů lze zkombinovat.

O pohybu v českém znakovém jazyce nelze najít mnoho informací, jsou těžce dohledatelné ve zdrojích, konkrétní poznatky z pohybu jsou omezené. A právě z tohoto důvodu jsem si vybrala a rozhodla se zpracovat výše zmiňované téma mé práce. Vycházela jsem tak z dat a informací z amerického znakového jazyka, avšak v praktické části tato data byla přepracována do našeho českého znakového jazyka.

V první části mé práce se zabývám fonologií znakových jazyků, kde je popsán rozdíl mezi mluvenými a znakovými jazyky. V téhle kapitole je též řečeno něco málo o fonologických parametrech neboli fonémů, jako jsou tvar ruky, místo artikulace a stěžejním tématu pohyb ve znakovém jazyce.

Pro pochopení a tvoření kombinací je také potřeba vysvětlit a znázornit jednotlivé typy pohybů. Tyto informace o jednotlivých typech pohybů jsou obsaženy v další části práce, která je součástí teoretické části vypracovaného tématu.

Tato problematika je následně rozebrána ve třech nejznámějších teoretických modelech, a to jsou modely Move-Hold, Prosodický model a posledním je Hand Tier model.

Cílem mé praktické části bylo zjistit proveditelnost či neproveditelnost kombinací různých typů pohybů. Vzhledem k náročnosti a obsáhlosti jsem se zde zaměřila pouze

---

¹ Všechny příklady znaků z českého znakového jazyka a amerického znakového jazyka v textu jsou zaopatřeny URL odkazy a ty lze také nalézt v online úložišti na adrese: https://muni.cz/go/BP_ČZJ_vida

na jednoruční znaky. Vycházela jsem z poznatků, které jsem získala během studia a poznatků nabytých v rámci vlastní osobní zkušenosti při využití znakového jazyka v praxi. Taktéž z poznatků, které vzešly po několikero konzultací s rodilým znakovým jazykem.

2 Fonologie znakových jazyků

Fonologie daného znakového jazyka se zabývá elementy, ze kterých se tvoří slova, a následně řeší jejich možné kombinace, které mohou ve znakovém jazyce nastat. Každý znakový jazyk má svůj seznam elementů, tedy skupinu fonémů, jež je poté užívána. Právě ten se může lišit od jiných znakových jazyků. Jak mluvené jazyky, tak znakové jazyky mají svůj vlastní seznam neboli inventář. [1]

V mluvených jazycích je to seskupení zvuků, které se odlišují v závislosti na užitém jazyce, zatímco ve znakovém jazyce to je seskupení tvarů ruky opisující postavení dlaně a prstů v daných znacích, dále je také důležitý pohyb, který je vykonáván a místo artikulace, kde se znak artikuluje. [1] Pro lepší uchopení rozdílu mezi mluvenými a znakovými jazyky je nutné ujasnit si některé z jejich odlišností. Mluvené jazyky neboli audio-orální jazyky se vyznačují svou sekvencí konsonantů a vokálů (souhlásek a samohlásek), kdežto znakové jazyky neboli vizuálně-motorické jazyky mohou využívat simultánnosti realizace tvaru ruky, místa a pohybu. Simultánností ve znakovém jazyce je myšlen tvar ruky, tedy užití postavení dlaně a prstů, se společným užitím pohybu odpovídajícímu znaku a také místem artikulace. Pohyb, tvar ruky a místo artikulace jsou tak společně nenahraditelnou a specifickou součástí jednotlivých znaků v rámci komunikace.

Kromě pohybu a tvaru ruky se nám ve znakovém jazyce objevují také fyzické projevy znaků, činnost artikulačních orgánů, v našem případě rukou, a jejich výsledná podoba. Prolínají se nám zde tak dva obory, jako jsou už výše zmíněná fonologie a fonetika. Tam, kde se nám objeví fonologické hledisko, působí zákonitě i hledisko fonetické. Fonetika se zabývá fyzickými vlastnostmi znaků v systému a fonologie se soustředí na jednotlivé části znaků, jejich celkové fungování v celém systému jazyka a působení na výsledný projev. Tudíž tyto obory nelze od sebe oddělit, úzce spolupracují, závěrem lze říci, že na sobě fungují zcela závisle. [1]

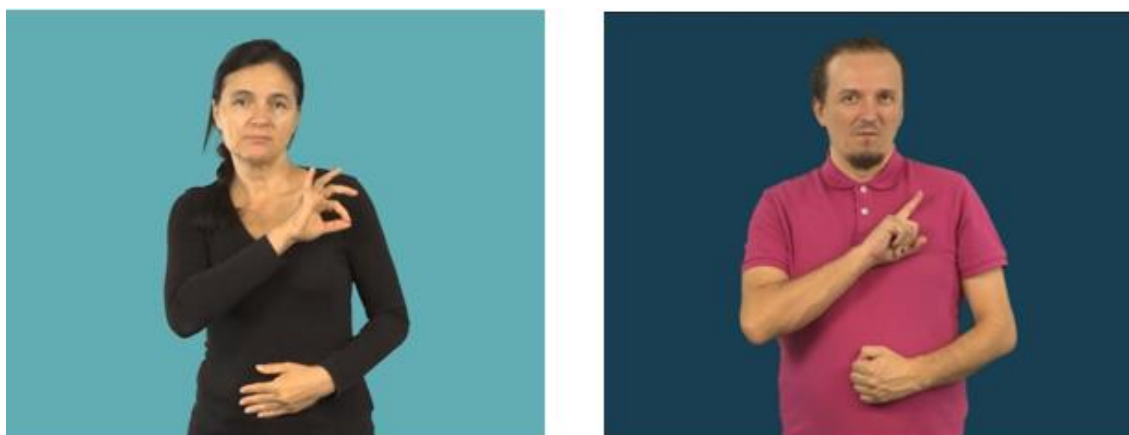
William C. Stokoe [2], hlavní průbojník napříč amerického znakového jazyka, se prosadil fonologickou analýzou, ve které našel tři základní parametry – fonémy, kterými jsou:

- a) tvar ruky – postavení dlaně a prstů a ze všech tří parametrů má největší počet možností, tudíž počet charakteristických tvarů rukou je o mnohem větší než míst artikulace či pohybů,
- b) pohyb – neoddělitelná část znaku a existují tři typy pohybů, a to primární, sekundární a interní,
- c) místo artikulace – místo, kde je znak artikulován, je jedno z rysů, které může rozlišit celkový význam znaku. Máme spoustu míst, kde znaky můžeme artikulovat, např. nedominantní ruka, hlava, tělo či neutrální prostor.

Fonologická analýza nám slouží k tomu, abychom zjistili jaké tvary rukou, typy pohybů a místa artikulace se vyskytují v daných znakových jazycích. Naopak v mluvených jazycích mluvíme o rozdílnosti použití souhlásek a samohlásek, a to v rámci rozmanitosti světových jazyků. Lze pak pozorovat tvorbu znaků v různorodých zemích, kde každý znak musí mít svoje pravidla, nelze ho vytvářet tak, jak si usmyslíme. Není možné mu přiřadit všelijaký tvar a všelijaký pohyb. Znakující si ukládají do paměti abstraktní podobu neboli fonologickou formu každého znaku; pokaždé když artikulují znak, bude vypadat jinak: výslovnost, tedy fonetická forma, je proměnlivá. [1]

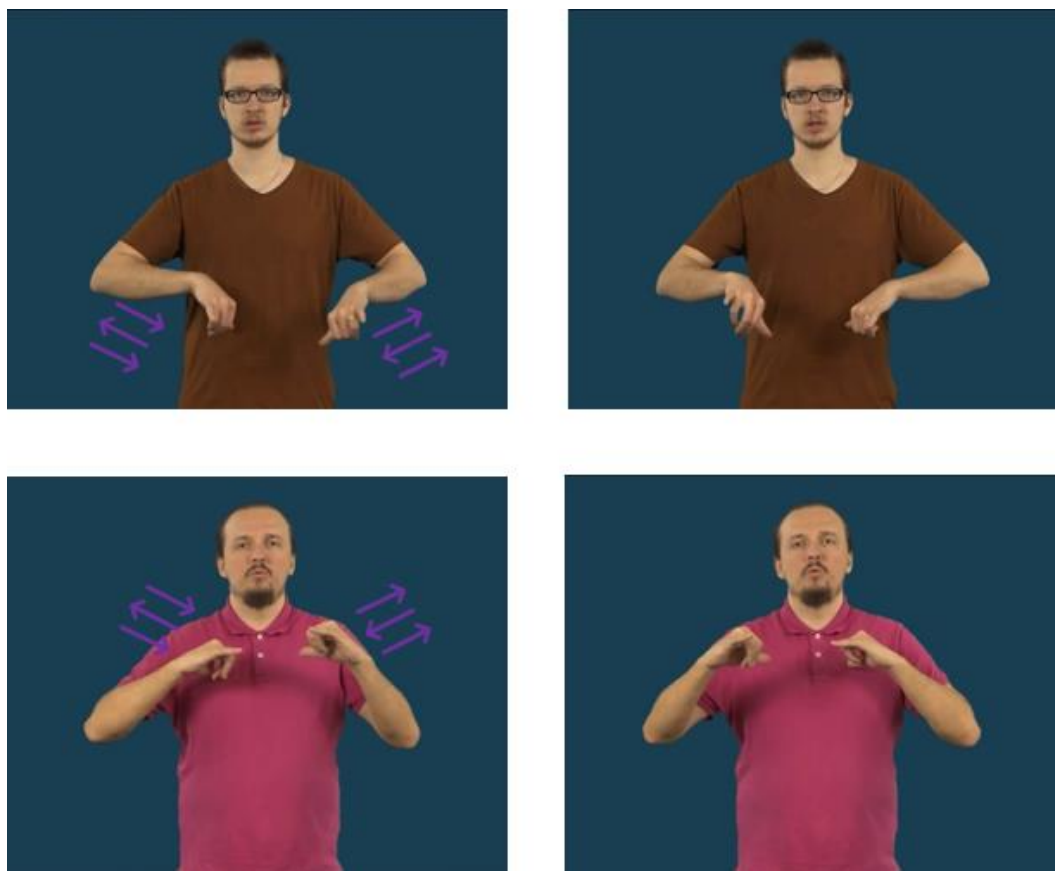
William C. Stokoe také našel minimální páry v americkém znakovém jazyce. Je jím dvojice znaků, která se odlišuje jedním segmentem, tzn. liší se v jednom z parametrů znaku neboli fonému. Minimální páry můžeme najít i v mluvených jazycích, například v českém jazyce *pes x les*, tato slova tvoří minimální pár a v tomto případě za fonémy můžeme považovat souhlásky (konsonanty) *p* a *l*. V českém znakovém jazyce můžeme uvést příklad znak **PŘÍTEL** [3] a znak **VLASTNÍ** [4] na Obr. 1. To znamená, že místo artikulace nám zůstává stejné, pohyb je stejný, jenom se změnil tvar ruky. Pro ještě lepší pochopení minimálních párů uveďme alespoň dva další příklady. Znaky **ŘEDITEL** [5] a **SPORT** [6], tvar ruky nám zůstává stejný, pohyb také, pouze se nám změnilo místo artikulace, tento příklad můžeme vidět na Obr. 2. A kdybychom chtěli najít v českém

znakovém jazyce znaky, které mají stejné místo artikulace a stejný tvar ruky, ale pouze se změjí pohyb, nabízí se nám znaky ČEKAT [7] a UŽÍVAT [8] na Obr. 3, kde tento rozdíl můžeme vidět.

Obr. 1: Minimální pár ve změně tvaru ruky

Vlevo znak PŘÍTEL s tvarem ruky, kde palec a ukazováček tvoří „O“ a ostatní prsty jsou natažené; vpravo znak VLASTNÍ s tvarem ruky nataženého ukazováčku a ostatní prsty jsou zavřené.

Obr. 2: Minimální pár ve změně místa artikulace

Nahoře znak ŘEDITEL se artikuluje v místě středu těla; dole znak SPORT se artikuluje v místě hrudi.

Obr. 3: Minimální pár ve změně pohybu

Vlevo znak ČEKAT s tvarem ruky, kde jsou natažené palce a ukazováčky, ostatní prsty jsou zavřené a pohyb je vykonáván směrem dolů; vpravo znak UŽÍVAT s tvarem ruky, kde jsou natažené palce a ukazováčky, ostatní prsty jsou zavřené a pohyb je vykonáván směrem nahoru.

V této kapitole jsme si vysvětlili fonologii znakových jazyků. Popsali jsme si tři fonologické parametry, což jsou tvar ruky, pohyb a místo artikulace. Nakonec jsme se zaměřili na minimální páry ve znakovém jazyce. V následující kapitole se budeme zabírat již samotným pohybem, ve kterém si vysvětlíme a znázorníme různé typy pohybů.

3 Pohyb ve znakovém jazyce

Pohyb, jak jsme se už dozvěděli z poznatků W. C. Stokoea, je považován za fonologický parametr. Každý znak má pohyb, byť stačí jeden. Ve znaku nám může docházet k několika změnám, a to změnám v rámci:

- lokace – umístění ruky/rukou na jednotlivé části těla – hlavu, tělo, ruce či v neutrálním prostoru,
- orientace ruky – změna polohy ruky,
- pozice prstů – jejich postavení v rámci jednotlivých znaků,
- anebo ke kombinaci výše uvedeného. [9]

V rámci pohybu ve znakovém jazyce je třeba rozlišit různé typy pohybů. Avšak na to, abychom je správně rozlišili, je třeba se prvně podívat na pohyb, který vidíme při artikulaci znaku. Zároveň se podíváme na pohyb, který funguje jako fonologický segment a na jeho rozdělení z hlediska lexikálního a morfologického kontrastu. Nakonec se podíváme na jednotlivé typy lexikálních pohybů.

3.1 Viditelný pohyb při artikulaci

Abychom mohli rozlišit jednotlivé typy pohybů, musíme se zaměřit zprvu na viditelný pohyb při znakování, a to na lexikální pohyb a nelexikální neboli přechodný pohyb.

Rozdílem mezi těmito pohyby je ten, že lexikální pohyb je foném lexikálního znaku, jeho citační formy. Děje se v momentě, kdy je pohyb primární či se mění tvar nebo orientace ruky, více k tomu bude řečeno v podkapitole Typy lexikálního pohybu ve znakovém jazyce. A jedná se o pohyb mezi počáteční a konečnou lokací. Přechodný pohyb je mezi znaky a pohlíží se na něj spíše z fonetického hlediska. [9]

Pohyb ve znaku, tedy lexikální pohyb, je plynulejší než při přechodu mezi znaky, protože rozvržení času na pohyb je rovnoměrnější. A je asi o 40 % delší než přechodný pohyb. [9] Pro představu přechodného pohybu lze uvést příklad MÍT CHUŤ [10], toto slovní spojení se skládá ze dvou znaků, tyto znaky mají svůj lexikální pohyb. Přechodný

pohyb zde hraje roli, a to takovou, že slouží k přesunu artikulátoru z poslední lokace prvního znaku na první lokaci druhého znaku. U lexikálního pohybu uvedeme příklad DOMŮ [11], kde znak začíná v pozici otevřených prstů a následně plynulým pohybem dopředu přechází v pozici zavřených prstů. O lexikálním pohybu se budeme bavit dále v následujících podkapitolách.

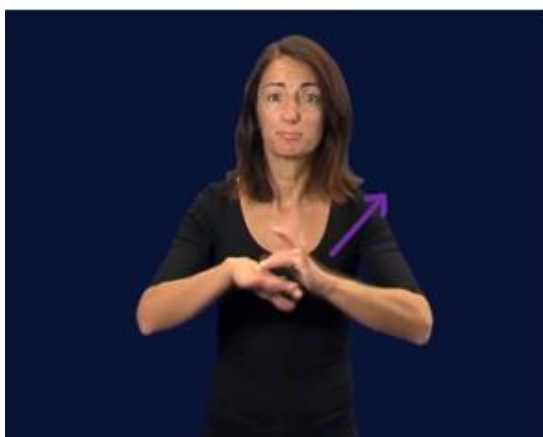
3.2 Pohyb jako fonologický segment

Pohyb jako fonologický segment se nám dělí na dvě části:

- lexikálně kontrastivní
  - Znaky jsou nemodifikované čili v základní artikulační formě, bez jakékoli morfologické modifikace. Mezi znaky s lexikálním pohybem také řadíme minimální páry, se kterými jsme se seznámili už v kapitole fonologie znakových jazyků. Jako příklad můžeme uvést znaky z ČZJ LOSOVAT [12] a KAVÁRNA [13].
- morfologicky kontrastivní
  - Na druhou stranu nám do morfologicky kontrastních znaků zakročí morfologická modifikace a dělí se na tři menší skupiny:
    - i. z hlediska aspektu, např. znaky HLEDAT [14] a DLOUHO HLEDAT [15],
    - ii. dále se nám zde objevují znaky s plurálem, např. SLEDOVAT [16] a SLEDOVAT (plurál) [17],
    - iii. poslední skupinou jsou znaky s postupnou intenzitou, např. POTŘEBOVAT [18] a NUTNĚ POTŘEBOVAT [19]. [20]

Pohyb se také může chovat jako reprezentant sekvenčního čili postupného segmentu. Důkazy o jeho sekvenčnosti můžeme podat v jeho různých kombinacích s kontaktem. Jsou 2 typy segmentů, a to pohybující se a statický (zádrže, na lokaci, v pozici). Argumentem pro segmentální strukturu pohybu je rys [kontakt]. Kontakt a jeho časová distribuce se nám může rozdělit na tři části, kde se kontakt vyskytuje. Za první kontakt nám zůstává na lokaci, buď na počáteční nebo koncové lokaci znaku, např. u počáteční

lokace můžeme uvést znak TŘPYTIT SE [21] na Obr. 4 a u koncové lokace znak POTKAT [22] na Obr. 5. Druhou možností je při pohybu (otření) a zde lze jako příklad uvést znak NAHÝ [23] na Obr. 6. A poslední třetí možností je kombinace dvou předešlých kontaktů, a to na lokaci i při pohybu, tzv. kontinuální kontakt, např. znak VEDENÍ [24] na Obr. 7. [9]

Obr. 4: Znak TŘPYTIT SE

Znak s kontaktem na počáteční lokaci – jedna ruka začíná kontaktem na druhé ruce a poté je vedena vzhůru.

Obr. 5: Znak POTKAT

Znak s kontaktem na koncové lokaci – ruce začínají pohyb od sebe a následně se obě ruce střetnou.

Obr. 6: Znak NAHÝ

Znak s kontaktem při pohybu neboli otření – ruka začíná nad předloktím, směřuje k hřbetu dlani, následně se jí dotkne a poté pokračuje plynule v pohybu.

Obr. 7: Znak VEDENÍ

Znak s kombinovaným kontaktem, jak na lokacích, tak i při pohybu – tzv. kontinuální kontakt – obě ruce zaujmají určitý tvar rukou, vzájemně se dotýkají, jak při počáteční lokaci, tak v průběhu pohybu i při koncové lokaci.

3.3 Typy lexikálního pohybu ve znakovém jazyce

Existují dva základní typy pohybů [25]:

1. pohyb celé ruky neboli primární pohyb, mezi primární pohyby můžeme přiřadit:
  - a) klasický primární neboli přímý pohyb mezi lokacemi, např. v ČZJ znak NORMÁLNÍ [26] můžeme vidět na Obr. 8,

Obr. 8: Znak NORMÁLNÍ

Klasický primární pohyb – pohyb mezi lokacemi, tah celé ruky je veden jedním pohybem z jednoho ramene na druhé.

b) alfa, např. v ČZJ znak síť [27] na Obr. 9,

Obr. 9: Znak síť

Primární alfa pohyb – tah obou rukou je veden ve znaku řeckého písmene alfa.

- c) obloukový, který se nám dělí na konvexní pohyb, což znamená směrem od těla a konkávní pohyb, což znamená směrem k tělu, lze uvést znaky **PRODAT** [28] na Obr. 10 a **KOUPIT** [29] na Obr. 11,

Obr. 10: Znak PRODAT

Primární obloukový konvexní pohyb, kde jedna z rukou vykonává pohyb směrem od těla.

Obr. 11: Znak KOUPIT

Primární obloukový konkávní pohyb, kde jedna z rukou vykonává pohyb směrem k tělu.

d) kruhový, např. v ČZJ znak HODINA [30] na Obr. 12.

Obr. 12: Znak HODINA

Primární kruhový pohyb – ruka opisuje pohyb ve směru kruhu.

2. pohyb prstů a zápěstí, což jsou:

- sekundární
- interní

Sekundárním pohybem myslíme pohyb, kde se nám může rychle a opakovaně měnit pozice prstů, např. znak SPRCHA [31] na Obr. 13 či orientace ruky u znaku ZRCADLO [32] na Obr. 14, nebo zde řadíme i pohyb wiggle, např. u znaku KOLIK [33] na Obr. 15, což je rychlé kmitání prstů.

Obr. 13: Znak SPRCHA

Sekundární pohyb s rychlou změnou pozicí prstů – prsty se otevírají a zavírají v dlani ruky.

Obr. 14: Znak ZRCADLO

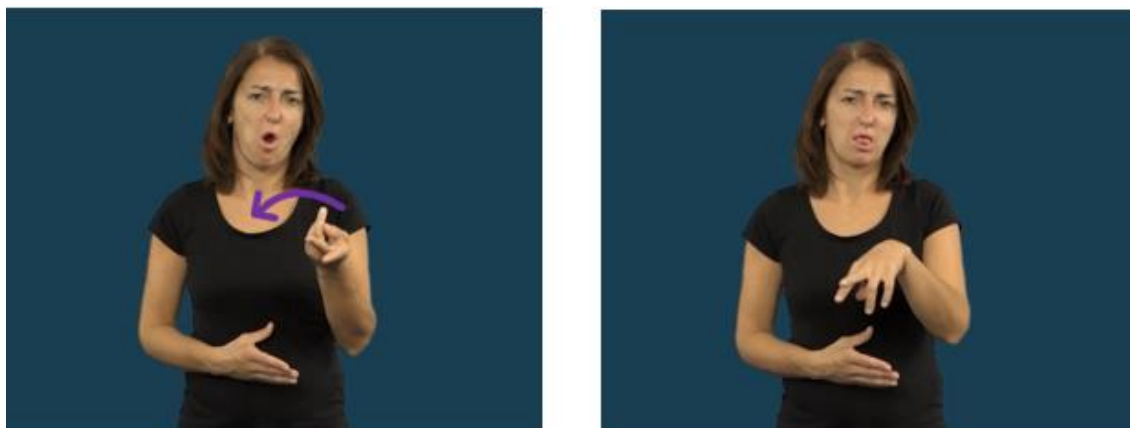
Sekundární pohyb s rychlou změnou orientace ruky – dlaň s prsty se pohybuje otáčivým pohybem tam a zpět.

Obr. 15: Znak KOLIK

Sekundární wiggle pohyb, což znamená rychlé kmitání prstů v rámci znaku.

Podobný sekundárnímu pohybu je pohyb interní, vyskytuje se zde však změna, narozdíl od sekundárního pohybu změna orientace ruky u znaku KLAMAT [34] na Obr. 16 či pozice prstů u znaku VÝHODA [35] na Obr. 17 neprobíhá rychle a opakovaně, ale pouze jednou.

Obr. 16: Znak KLAMAT

Interní pohyb se změnou orientace ruky – dlaň s prsty původně směřována nahoru je otočena směrem dolů.

Obr. 17: Znak VÝHODA

Interní pohyb se změnou pozicí prstů – dlaň s otevřenými prsty se vzápětí uzavře téměř v pěst.

Z jednotlivých typů pohybů se následně mohou tvořit různé typy kombinací. Například můžeme kombinovat primární pohyb se sekundárním či s interním. Dále se tím budeme zabírat v mé praktické části, kde jsem se zaměřila na typy kombinací pohybu v českém znakovém jazyce.

V této kapitole jsme se seznámili již se samotným pohybem ve znakovém jazyce, zjistili jsme, že pohyb se nám dělí na tři větší části. Prvně jsme si pohyb rozdělili na lexikální a přechodný. Dále jsme se zabírali pohybem jako fonologickým segmentem. V první části se nám dělí na lexikálně a gramaticky kontrastivní a ve druhé části se chová jako segment postupný či sekvenční, charakteristický rysem kontakt. V poslední části jsme poté popsali jeho 2 základní pohyby podle pohybu ruky, a to pohybu celé ruky či pohybu zápěstí a prstů. Pohyb celé ruky se nazývá primární, ten funguje jako přechod mezi jednotlivými lokacemi. Za pohyb zápěstí a prstů považujeme sekundární a interní. Sekundárním pohybem myslíme rychlé a opakovaně měnící se pozice prstů či orientace dlaně. V interním pohybu naopak změna pozice prstů a orientace dlaně se nám děje pouze jednou. Byly zde znázorněny znaky v českém znakovém jazyce, kde jsme jednotlivé pohyby mohli vidět. V následující kapitole si rozebereme jednotlivé modely, které podrobně znázorňují strukturu pohybu ve znakovém jazyce.

4 Teoretické modely ve znakovém jazyce

Pro pochopení celé této problematiky je nutné se nyní zabývat teoretickými modely, které znázorňují strukturu znakového jazyka. V následujících podkapitolách si jednotlivé modely rozebereme podrobněji.

4.1 Move-Hold model

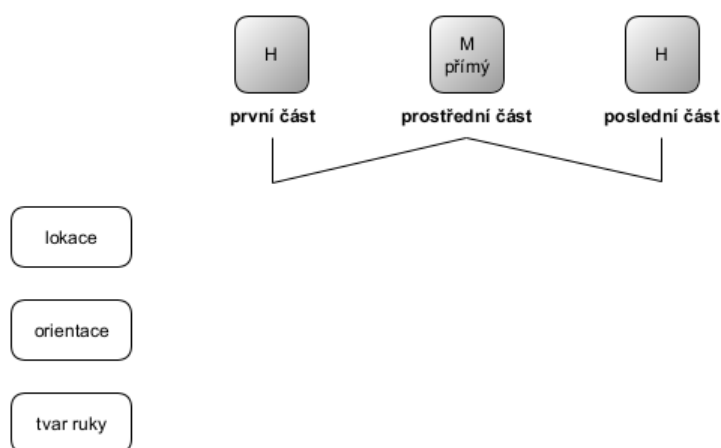
Move-Hold model byl navržen Scottem K. Liddellem, ve spolupráci s Robertem E. Johnsonem byl pak vytvořen. [36] Základní podstatou modelu je fakt, že odmítá základní vlastnosti zavedené Williamem C. Stokem, který popsal tři hlavní fonologické kategorie neboli fonémy a těmi jsou tvar ruky, místo artikulace a pohyb a jejich vzájemnou simultánnost spolu s rysy. Jedná se o první podrobný model struktury znakového jazyka. [9]

„Model Move-Hold navrhuje základní rozlišení mezi dvěma typy sekvenčně uspořádaných segmentů, rozlišení, které je určeno fonetickým kritériem: zda se ruce pohybují nebo ne.“ [9] Pokud se tedy artikulátor, v tomto případě ruka či ruce, pohybuje, potom je segment Move (M) segment, což můžeme přeložit jako pohyb. Naopak pokud je artikulátor v klidu, pak je segment Hold (H) segment, a to přeložíme jako držení. Znaky se skládají ze sekvencí Ms a Hs. Podle pánů S. K. Lidella a R. E. Johnsona je pohyb ve znakovém jazyce podobný samohláskám (vokálům) v mluveném jazyce a držení je skoro totéž jako souhlásky (konsonantům) v mluvených jazycích. [9]

Model se zaměřuje na sekvenční segmentální aspekt, ale také si vypůjčuje určité myšlenky z teorie autosegmentální fonologie. Hovoříme zde o myšlence, že fonologické prvky mohou mít časový vztah jeden k víceru či víceru k jednomu. Počáteční a koncový segment může být charakterizován různými vlastnostmi místa artikulace, tvaru ruky, pohyb mezi nimi je často, ale ne vždy, přímý bez dalších okolních rysů. Pohyb v těchto případech je nadbytečně popisován stejnými vlastnostmi jako okolní H segmenty a slouží jako pevný bod mezi jedním a druhým segmentem držení. Z obecné fonologie si přisvojili koncept abstraktní časové kostry, k níž jsou přidružené rysy, jak lze vidět

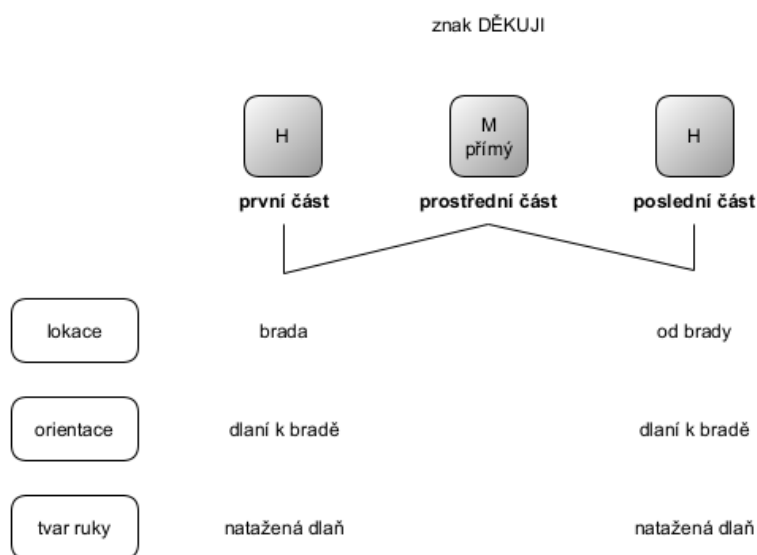
na Obr. 18. Co se týče segmentu držení, tak na jeho prodloužené držení ruky či rukou pohlížíme z hlediska prozódie nebo morfologické struktury, více si k tomu řekneme níže v procesu odstranění držení v tomto modelu. Nepovažujeme jej teda za samotnou vlastnost či kategorii znaku. [9]

Na Obr. 18 [37] tři šedé obdélníky nahoře znázorňují segmenty H a M, jak již víme H segment je držení a M segment je pohyb. H segment si lze představit jako místo artikulace – počáteční a konečnou lokaci. M segment je pohyb mezi těmito lokacemi. V bílých obdélnících jsou znázorněny rysy jako jsou lokace, orientace a tvar ruky. Právě do prázdných míst se tyto informace zapisují.

Obr. 18: Move-Hold model

Pro jasnější představu ukážu vyplněný model ke znaku DĚKUJI [38] v českém znakovém jazyce na Obr. 19. Zde vidíme, že počáteční lokace je brada a pohyb končí v lokaci od brady. Orientace ruky je natočena dlaní k bradě, a to jak v počáteční lokaci, tak i v konečné lokaci. Taktéž je uvedena informace o tvaru ruky, a tím je natažená dlaň v obou lokacích.

Obr. 19: Artikulace znaku DĚKUJI v Move-Hold modelu

Model Move-Hold S. K. Liddella a R. E. Johnsona nabízí velké množství fonetických detailů, z nichž těžily následné fonologické výzkumy znakového jazyka. Poskytuje třináct vlastností pro tvar ruky, v americkém znakovém jazyce podle autorů tvarů ruky existuje 150. Taktéž udávají asi osmnáct významných míst artikulace. Několik dalších fonologů mělo za cíl v tomhle modelu eliminovat nadbytečnost, která se zde objevuje, a tedy zmenšit soubor rysů a odlišností. [9]

Tento model má hned několik fonologických procesů, které zhodnocují tento model. První z nich je pravidlo metateze. Jedná se o pravidlo, které si ihned znázorníme na příkladu z amerického znakového jazyka, a to na znaku DEAF [39]. Ve znaku se ukazováček nejprve pohybuje tak, aby se dotkl tváře a následně se pohybuje k bradě, které se také dotkne. Tato forma artikulace znaku se nejspíše vyskytuje po znacích, které jsou artikulovány ve výši obličeje. A je možné, že k metatezi ve větě „Father is deaf“ nedojde, v ASL artikulujeme takto: FATHER DEAF. Znak FATHER [40] je artikulován na čele. Přičemž znak FATHER je v blízkosti obličeje, tudíž DEAF artikulujeme od tváře směrem k bradě. Pokud bychom chtěli, aby zde došlo k pravidlu metateze, použijeme větu „Mother is deaf“, v ASL opět MOTHER DEAF. Znak MOTHER [41] artikulujeme na bradě, tedy

znak DEAF následně nese pohyb takový, že začíná od brady a pokračuje směrem k tváři. Můžeme říci, že se vymění počáteční segment s posledním segmentem. [36] Toto pravidlo je pro model přínosné, protože jak jsme mohli vidět, znaky rozdělujeme na sekvenční prvky, a to na lokace a pohyby.

Dalším fonologickým procesem se také myslí pravidlo epenteze. Jedná se o proces, kde se vloží pohyb mezi znaky. Uplatňuje se v případech, kdy končí artikulace prvního znaku a artikulátor neboli ruka se přesune k druhému místu artikulace, aniž by se zdržovaly na segmentech H. Toto pravidlo se zdá z hlediska fyziologického přirozené, protože bez takového pohybu by se neobešel žádný znakový jazyk. [36] Toto pravidlo je pro model mínusem, protože by se jinak znaky fyziologicky nemohly za sebou řadit.

Autoři také navrhují odstranění držení, které umožňuje rukám plynule se pohybovat mezi znaky v sekvenci, namísto toho, aby je držely klidně na začátku a/nebo na konci lokace znaku. Tím se do sekvence znaků přidá již výše zmíněné pravidlo epenteze. Rysy spojené s držením nejsou ovlivněny; zůstávají ve znaku a šíří se do sousedních Ms v modelu Move-Hold. [36] Taktéž mínus pro model, protože jak bylo řečeno už výše, na držení pohlížíme jako na prozódii či morfologii.

Pro zopakování, tento model je první, který odmítá čistě simultánní povahu znaku a rozeznává sekvenční strukturu složenou ze dvou typů segmentů: pohyb (artikulátory neboli ruce se pohybují) a držení (artikulátory neboli ruce jsou v klidu).

4.2 Prosodický model

Prosodický model byl navržen jazykovědkyní Diane Brentari [42] a pracuje s americkým znakovým jazykem. V modelu je pohyb jako základní klíčový faktor a na rozdíl od následujícího Hand Tier modelu, jenž je popsán níže, pohybu nedovoluje jakoukoliv sekvenční pozici. [9]

Pohyby jsou velmi důležité a poskytují znaku potřebný význam. D. Brentari nabízí další argumenty, které sjednocují primární a interní pohyb. [9] „Jedním z nich je chování interního a primárního pohybu v morfologickém procesu zdržené kompletiva – morfém zdrženého kompletiva je sekvence dvou elementů: první je vrtění prstů či

jazyka a druhý je mluvní komponent odpovídající slabice 'op'." [9] Vrtění je bráno jako první segment nebo časová jednotka základního znaku, zatímco mluvní komponent se rozprostře nad lexikálním pohybem znaku, je zásadní a nezáleží na tom, zda je pohyb primární nebo interní. Hovoříme tak o argumentu sjednocení pohybů. [9]

To je pádný důkaz jak pro sekvenční strukturu, tak i pro kategorii pohybu, která zahrnuje primární a interní pohyb. A to zejména v částech, kde oba typy pohybů jsou dostatečné pro dobře artikulovaný znak. Prosodický model zastává postoj, že pohyb má být zastoupen jako jednotná kategorie. Aby se sjednotila reprezentace kategorie pohybu, právě Brentarin Prosodický model rozděluje fonologické rysy ASL do dvou hlavních kategorií [9]:

1) inherentní rysy, všechny rysy, které charakterizují celý znak a nemají vnitřní sekvenci nebo jinou dynamickou kvalitu. Jedná se o artikulátory jak nemanuální, tak manuální – mimika, dominantní či nedominantní ruka. Dále místo artikulace, které se dělí na rovinu či orientaci [9].

2) Prosodické rysy, které mají za následek pohyb po povrchu. V některých případech pohyb vypadává z rysů sekvence – konkrétně se jedná o polohu prstů v určitém tvaru ruky, rysy orientace a rysy lokace. Dva rysy, které nezahrnují sekvenci v Prosodickém modelu, avšak jsou stále považovány za prosodické rysy, jsou rysy trasy směru (směrem k místu artikulace nebo mimo něj) a sledování (s ohledem na místo artikulace, jako je např. oblouk artikulovaný v neutrálním prostoru před tělem [9], můžeme najít příklad i v ČZ], a to znak DUHA [43]).

V Prosodickém modelu jsou kategorie a jejich rysy odděleny od pohybu, který artikulují. Lokace je oddělena od zasazení do různých větví struktury; inherentní orientace od změny orientace a poloha prstů (klouby, prsty) od změny tvaru ruky. Artikulátory a jejich uspořádání jsou tak odděleny od pohybu, který dělají. Další charakteristikou tohoto modelu je nezávislost primárního pohybu na změně, kterou vysvětlím v dalších odstavcích. [9]

Hlavní motivací modelu je postup, jak znaky více zvýraznit. Za určitých podmínek, lze primární a interní pohyb ruky přidat k sobě a/nebo je vzájemně nahradit. Obecně

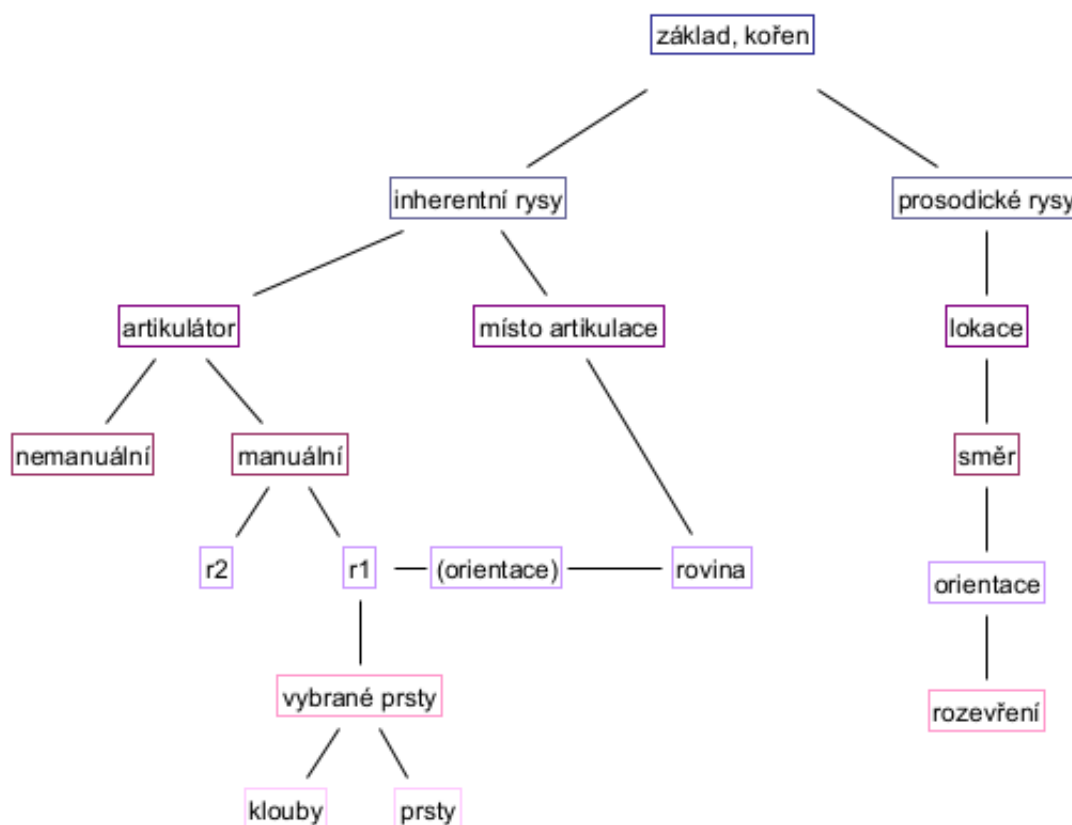
platí, že aby byl pohyb ve znaku více výrazný, například při výstupu někde na veřejnosti nebo pro zdůraznění, je větší pohyb vytvořen tak, že se artikuluje z kloubu, který je blíže k tělu. Jako příklad lze uvést situaci kdy u znaku, jehož základní forma zahrnuje pohyb v lokti a nahradí jej pohyb v rameni pro větší výraznost. [9]

Oproti tomu znak, který má pohyb na zápěstí, jenž dokáže artikulovat změnu orientace, neboli interní pohyb, může být posílen nahrazením pohybu na lokti a mění takový znak na znak s jedním primárním pohybem. [9]

Znak, který v základní formě obsahuje pohyb v lokti, může být za určitých podmínek méně nápadný, a když se redukuje na pohyb na kloub distálněji od těla, jako je zápěstí, následek tedy je viditelně menší znak. V tomhle případě, se primární pohyb stane interním pohybem neboli změna orientace nebo tvaru ruky se může změnit v rysech lokace, zatímco další rysy zůstávají neměnné. [9] Můžeme využít i náš český znakový jazyk, kde lze najít jako jeden z příkladů znak LAMPA [44], v jeho původní formě dochází pouze ke změně interního pohybu. Navzdory tomu, jestliže tento znak chceme zdůraznit, přidáme ke znaku primární pohyb. Pracuje se zde s pojmem prominentní výslovnost, což znamená, že u tvaru ruky, kde je změna v otevření, se objeví důraz na výraznost v tom, že se ke znaku přidá primární pohyb z lokace artikulace. Tohoto způsobu lze využít při uměleckém přednesu či zviditelnění při veřejném proslovu. V tomto příkladu se modelu daří sjednocovat primární a interní pohyb ruky, a to jak v lexikálních (původních) znacích, tak ve vyjádření vztahu mezi více a méně výraznými znaky. Příklad prominentní výslovnosti ukazuje, že vztah mezi primárními a interními pohybovými prvky v tomto modelu je přirozený a všechny jsou zastoupeny v prosodické kategorii, což se stává pro model výhodou. [9]

Prosodický model představuje jak primární, tak interní pohyb ve stejné větvi modelové struktury. To je poté předností tohoto modelu, jelikož má dobré argumenty pro to, aby byl pohyb považován za samotnou kategorii. Právě tyto oba typy nejsou včleněny do Hand Tier modelu, který představuje interní pohyb jako rozvětvenou strukturu v kategorii tvaru ruky a primární pohyb jako samotnou kategorii. Znak s primárním a interním pohybem je kombinací pohybu. [9]

Níže na Obr. 20 [45] máme vyobrazeno vše, co bylo výše popsáno v rámci Prosodického modelu. Ze základu se nám dělí dvě důležité kategorie, a to inherentní rysy a prosodické rysy. Do inherentních rysů patří všechny rysy, které dávají znaku význam. Artikulátory, které se dělí na nemanuální a manuální, mezi nemanuální rysy můžeme zařadit například mimiku. Mezi manuální už nedominantní ruku (r2) i dominantní ruku (r1), z níž dále nám vybíhají rysy vybrané prsty či klouby. Další potřebnou položkou je místo artikulace, které se nám poté může rozvinout do orientace či roviny. Prosodické rysy už spíše dokončují význam znaku a jedná se o lokaci, směr, orientaci a rozevření. Později si můžeme všimnout, že lokace v Hand Tier modelu je součástí místa artikulace, v Prosodickém modelu se nachází v jiné větvi než místo artikulace.

Obr. 20: Prosodický model

4.3 Hand Tier model

S dalším modelem pro strukturu znakového jazyka přišla lingvistka Wendy Sandler. [46] Hand Tier model si osvojuje některé aspekty Stokoeových třech fonologických kategorií neboli fonémů a taktéž prvky modelu Move-Hold, zatímco jiné odmítá. V modelu Hand Tier je zachována sekvenční segmentová struktura vytvořená v modelu Move-Hold, stejně jako některé fonetické funkce. Držení v modelu Move-Hold jsou v modelu Hand Tier nahrazeny místy artikulace, jako hlavní segmentální kategorie. [9]

Dalším rozdílem mezi modelem Hand Tier a modelem Move-Hold je oživení Stokoea pohledu na tvar ruky, místo artikulace a pohyb jako na hlavní kategorie. Tyto kategorie však nejsou organizovány simultánně ve vztahu k sobě navzájem jako v modelu od W. C. Stokoea. Lokace a pohyby jsou organizovány sekvenčně, stejně jako pohyby a držení v teorii od Liddella a Johnsona, zatímco tvar ruky typicky charakterizuje celou sekvenci současně. Tímto způsobem model zachycuje jak sekvenční, tak simultánní aspekty v rámci struktury znakového jazyka. Na tři hlavní kategorie se nedívá jako Stokoe pohledem fonémů. Pohlíží na ně spíše jako na hlavní fonologické kategorie znakových jazyků, které se skládají z podtříd rysů. [47]

Lokace v primárních pohybech znamenají počáteční a koncový bod, kterými ruka při artikulaci prochází. Typické jsou dvě místa v jedné sekvenci. Při artikulaci se ruka nebo ruce pohybují z jednoho místa na druhé a platí, že morfém je charakterizován jedním tvarem ruky. Příklad z amerického znakového jazyka znak IDEA [48] [9], na podobné bázi můžeme uvést také příklad v ČZJ, a to znak NÁPAD [49]. V modelu Move-Hold jsou všechny funkce zastoupeny dvojnásob, jediná vlastnost, která se mění, je lokace: ruka se pohybuje od kontaktu s čelem na místo před a v jeho blízkosti. Model Hand Tier se pokouší eliminovat nadbytečnost v reprezentaci a snaží se zachytit zobecnění formy znaku. Sekvenčně jsou zastoupeny pouze měnící se funkce, ostatní se zkopírují. První lokace znaku v ASL IDEA, určená rysem kontakt, znamená, že ruka je v kontaktu s hlavou; druhou lokací, určená jako proximální, znamená, že ruka je ve velmi blízké vzdálenosti před hlavou. [9]

Zobrazení tvaru ruky, jako jediné kategorie v modelu Hand Tier, je motivováno tím, že většina znaků je charakterizována jako jeden tvar ruky, který se v průběhu znaku nemění. Mnoho znaků nemá pouze jeden tvar ruky, ale mohou ho v průběhu jednoho znaku změnit, což je poznatek, který pánové Liddell a Johnson uvedli ve svém modelu takto: každý tvar ruky má svou samostatnou segmentovou buňku. [9] Výše uvedené lze objasnit ve znaku z českého znakového jazyka POSLAT [50], kde na začátku znaku jsou vybrané prsty zavřené a na konci se otevřou. Pokud si vypůjčíme z ČZJ znak DOMŮ [11], je tomu právě naopak. Problémem se zde stává skutečnost, že termín „změna tvaru ruky“ pro takovéto znaky je nevyhovující. A to z důvodu, že bližší pohled na tuto problematiku vysvětluje, že nejde o změnu tvaru ruky, ale pouze o změnu polohy prstů. [9]

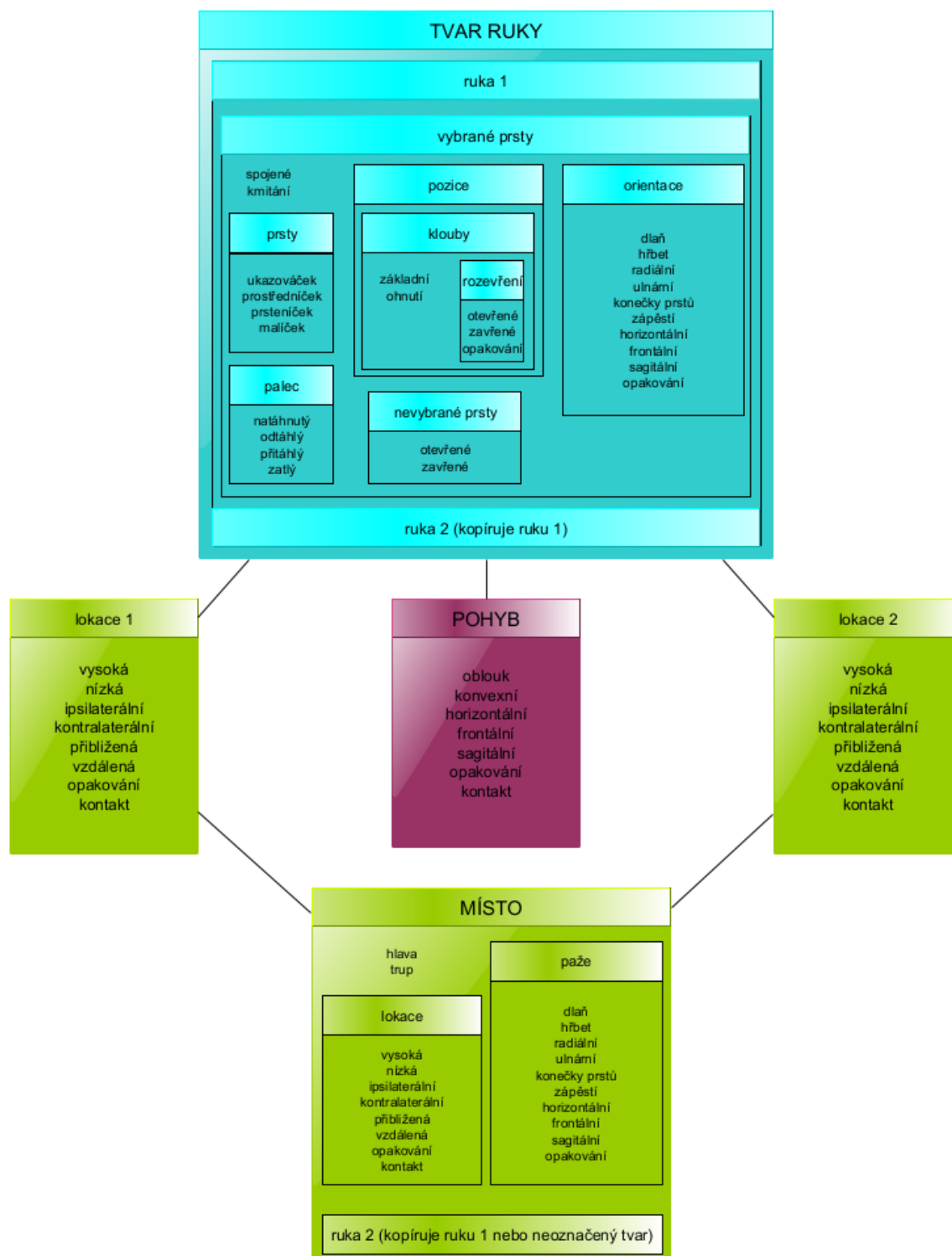
Ve znaku POSLAT všech pět prstů přejde od zavřené pozice do otevřené a ve znaku DOMŮ, kdy jsou jako vybrané prsty také všechny prsty, jež jsou v otevřené pozici a následně přejdou do zavřené. V rozporu s Liddellem a Johnsonem, vztah mezi první a druhou pozicí je v takových znacích značně předvídatelný. Později v Hand Tier modelu je tento problém vyřešen rozdělením kategorie tvaru ruky do dvou tříd rysů, a to na vybrané prsty a polohu prstů. [9]

Další známkou, že kategorie tvar ruky má nezávislý status, je fakt, že tvar ruky často funguje jako morfém. Například klasifikátory se obvykle skládají pouze z tvarů ruky, které jsou spojeny se smysluplnou lokací a pohybem k vytvoření klasifikátorové konstrukce. Jako příklad lze uvést z ČZJ KLOBOUK NASADIT SI. [51] Tvar ruky je tedy klasifikátorem [52].

Tvar ruky funguje jako kategorie autosegmentálně, na úrovni oddělené od rysů lokace a pohybu. Reprezentace eliminuje nadbytečnost výčtu stejných tvarů ruky pro každý segment ve znaku. Fonologická a morfologická autonomie kategorie tvaru ruky je ústřední motivací pro model Hand Tier. [9]

Na Obr. 21 [53] lze vidět, že Hand Tier Model je rozdělený do tří hlavních kategorií: tvar ruky, místo artikulace a pohyb. Všechny tři části mají své třídy a podtřídy. Nejdůležitějším rozdílem Hand Tier modelu od výše zmíněných modelů je ten,

že do kategorie tvaru ruky spadá jak sekundární, tak interní pohyb. Kategorie tvaru ruky je dále rozdělena do podtříd, jako je ruka 1, což je dominantní ruka, popřípadě ruka 2, kterou nazýváme nedominantní rukou. Ta je kopií ruky 1, v případě, že se jedná o obouruční symetrický znak. Dále třída vybrané prsty a pod ní spadající podtřída prsty, kdy musíme oddělit palec zvlášť, pozice, orientace, kde můžeme najít jaké klouby jsou použité a jejich rozevření. Poslední podtřídou jsou nevybrané prsty. Místo artikulace v sobě zaujímá soubor rysů, které uvádějí 5 hlavních oblastí znakovacího prostoru, řadíme zde neutrální prostor, hlavu, trup, paži či nedominantní ruku. Každá lokace má své rysy, které popisují její přesnou polohu. Například „vysoká“ popisuje postavení artikulátorů v hlavním místě artikulace, kde ruka je víc nahoře nebo naopak „nízká“, kde ruka se pohybuje ve spodní části hlavního místa artikulace. Rysy „ipsilaterální“ či „kontralaterální“ nám říkají, zda lokace je na stejné straně jako dominantní ruka nebo právě na opačné straně. Také je zde řešeno, jestli je znak artikulován distálně či proximálně, tudíž dále od středu těla nebo blíže ke středu. Kategorie pohybu je mezi třemi kategoriemi ta nejjednodušší. Vztahuje se pouze na primární pohyb, protože jak bylo výše zmíněné, sekundární a interní pohyby spadají do kategorie tvaru ruky. [47] Zde jsou pohyby, které znaky mohou nést, například kruhový, obloukový. Pohyb také může být s kontaktem či opakovaný [47]. Mohou se vyskytovat v rovinách horizontální, sagitální či také frontální [47].

Obr. 21: Hand Tier model

V kapitole teoretické modely ve znakovém jazyce, jsme si vysvětlili a znázornili 3 hlavní modely, a to Move-Hold model, Prosodický model a jako posledním jsme se zabírali Hand Tier modelem. Move-Hold model je zaměřen na sekvenční uspořádání segmentů. Kde segmenty držení představují počáteční a koncovou lokaci a segment pohybu znázorňuje pohyb, většinou přímý mezi lokacemi. V Prosodickém modelu pohyb sehrává velmi důležitou roli a je zde sjednocen primární pohyb s interním pohybem. Rozděluje se na dvě hlavní kategorie, a to na inherentní rysy a prosodické rysy. Hand Tier model zaujímá tři hlavní kategorie: tvar ruky, pohyb a místo artikulace. Tyto kategorie mají své třídy a podtřídy. Taktéž spojuje simultánnost a sekvenčnost segmentů jako v Move-Hold modelu.

Dále se budeme věnovat mé praktické části, metodologii, kde jsem se zaměřila na pohyb v českém znakovém jazyce. Konkrétně na kombinaci typů pohybů, kde jsem se snažila najít znaky v ČZJ a následně je použila do jednotlivých kombinací.

5 Praktická část

Pohyb ve znakovém jazyce je jeho neodmyslitelnou součástí a prostředkem pro vzájemnou komunikaci. Bez něj znakový jazyk nelze definovat, bez něj by komunikace mezi neslyšícími nebyla možná.

V praktické části jsem se zaměřila na kombinaci pohybů v českém znakovém jazyce. Z důvodu absence zpracování výzkumu v rámci pohybu v ČZJ bylo nutností pracovat s údaji z amerického znakového jazyka. To vše vychází především z Hand Tier modelu. Následně byly aplikovány do mého zpracovaného tématu s různorodostí kombinací výskytu v našem znakovém jazyce. Kvůli rozsahu práce jsem začala těmi nejjednoduššími znaky, tedy jednoručními a bez opakování pohybu.

5.1 Metodologie

Veškeré pokusy o kombinace pohybů byly řešeny na základě konzultací s rodilým mluvčím českého znakového jazyka. Jedná se o ženu střední generace, která je od narození neslyšící. V jejím projevu se vyskytují především moravské varianty znaků. Naše spolupráce započala až poté, co již byla část dat zpracována do tabulky, o které se dozvíme v následujících podkapitolách. Na počátku naší spolupráce jsem ji uvedla do problematiky pohybu ve znakovém jazyce. Vysvětlila jsem ji, jak vypadají jednotlivé pohyby, popř. jsem ji to znázornila nebo ukázala na videu ze slovníku Dictio. Po tomto vysvětlení, jsme se již zaměřily na samotné kombinace pohybů. Bylo třeba stanovit, že hledám jednoruční znaky. Jednoruční znaky se ukázaly jako výzva, jelikož mou konzultantku napadaly většinou dvouruční znaky. Dohromady jsme se sešly 5x, dvakrát online formou a zbylé konzultace proběhly tváří v tvář. Během finální konzultace jsme se shodly na tom, že některé kombinace artikulovat nelze či že některé kombinace mohou být proveditelné. V českém znakovém jazyce jsme je zatím nenašly, avšak mohou se vyskytovat například v jiných cizích znakových jazycích. O proveditelných a neproveditelných kombinacích se tato práce podrobněji zabývá v následujících podkapitolách.

Během studijních praxí jsem tento problém také komunikovala s tlumočnicí, působící ve škole pro sluchově postižené. Taktéž se jedná o ženu střední generace, která též pro svou práci využívá spíše moravskou variantu znaků, avšak také využívá i českou variantu znaků. Při osobních konzultacích jsme vzájemně řešily především neproveditelné kombinace, a to, zda opravdu mohou být artikulovány v našem českém znakovém jazyce. Dospěly jsem ke stejnému závěru, jako s předchozí neslyšící konzultantkou. Lze tedy konstatovat, že dle našich názorů se některé kombinace ve znakovém jazyce nemohou vyskytovat. A to nejen v našem českém znakovém jazyce, ale i v jiných cizích znakových jazycích.

K hledání znaků pro dané kombinace byl použit slovník Dictio, který byl vytvořen na Masarykově Univerzitě v Brně. Inspirací mi také byla bakalářská práce [54], kde jsem našla několik znaků, které jsem poté vyhledala ve slovníku a dle kritérií jsem vyhodnotila, zda jde o kombinaci či ne. Nalezené kombinace pohybů jsou zaznačeny ve zpracované tabulce.

5.2 Tabulka kombinací pohybů

Zpracovaná tabulka kombinací pohybů v českém znakovém jazyce se skládá ze tří hlavních oblastí, a to jsou primární, sekundární a interní pohyby. Primární pohyb se dále dělí na přímý, alfa, kruhový a obloukový. V tabulce je značený červenou barvou. Orientace, pozice a wiggle jsou součástí sekundárního pohybu, který je značen zelenou barvou. Interní pohyb je rozdělen pouze na dvě části, orientace a pozice. Interní pohyby jsou zobrazeny žlutou barvou.

Nalezené znaky vyznačené modrou barvou poukazují na znak, který při pohybu ruky není v kontaktu s tělem. Oproti tomu znaky zvýrazněné oranžovou barvou znamenají artikulaci znaku s kontaktem s tělem. Symbol fajfky značí, že tato kombinace je již v tabulce uvedena, a to v druhé polovině tabulky. Pro fajfky též platí stejná barevná logika označení jako pro slova.

Prázdná místa v tabulce jsou taková, kde sice kombinace pohybů jsou proveditelné, ale v českém znakovém jazyce se nevyskytují nebo o nich nevíme. Kdežto v cizích

znakových jazycích se tyto kombinace vyskytnout mohou. Tímto tématem se však zpracovaná tabulka ani tato práce nezaobírá. Práce je zaměřena pouze na ČZJ. Podrobněji si to uvedeme v podkapitole neproveditelné kombinace.

Buňky v tabulce označené křížkem představují nemožné kombinace pohybů z hlediska fyziologie. Lze tedy říci, že artikulátory neboli ruce nemohou danou kombinaci provést. Toto fyziologické omezení platí jak pro český znakový jazyk, tak i pro cizí znakové jazyky. Opět podrobněji se tím zabývám v podkapitole Neproveditelné kombinace.

Pro úplnost k danému tématu předkládám také znaky, které nejsou kombinací pohybu, ale znázorňují prototypický příklad daného typu pohybu, avšak bez kombinace s jiným typem. Například znaky MUSET, UMĚLÝ, DETEKTIV atd., v tabulce uvedené jako diagonála slov.

Políčka označené šedou barvou slouží pouze pro lepší orientaci v tabulce. Tyto buňky jsou významově shodné s buňkami nad diagonálou.

Tab. 1: Kombinace pohybů

kombinace pohybů		primární				sekundární			interní	
		přímý	alfa	kruhový	obloukový	orientace	pozice	wiggle	orientace	pozice
primární	přímý	MUSET MÁMA	X	X	X	RYBA SNÍH	ČERV CHLUPATÝ	KREV VODA	GULÁŠ ŽENA	POSLAT DUBEN
	alfa	X	TOVÁRNA UMĚLÝ	X	X					
	kruhový	X	X	HODINA KOMIKS	X	JEZERO				UKRÁST
	obloukový	X	X	X	KOPEC SLAVNÝ				PŘÍŠTÍ ENERGIE	PÁN
sekundární	orientace	✓✓		✓		ZRCADLO DETEKTIV	PREZENTACE		X	X
	pozice	✓✓				✓	SPRCHA ZLÝ	X		X
	wiggle	✓✓					X	KOLIK IZRAEL		X
interní	orientace	✓✓			✓✓	X			KLAMAT ODMĚNA	KRÁSNÝ ŠPANĚLSKO
	pozice	✓✓		✓	✓	X	X	X	✓✓	LAMPA VÝHODA

VYSVĚTLIVKY:

modrá barva – znak bez kontaktu s tělem

oranžová barva – znak s kontaktem s tělem

✓ – tato kombinace pohybů je již obsažena

X – tato kombinace pohybů je dle mého názoru nemožná

prázdná místa – v ČZJ se takové dle mého názoru znaky nevyskytují, nevylučuje se však, že

je lze nalézt v jiných cizích znakových jazycích

šedé buňky – slouží pro lepší orientaci, významově shodné s buňkami nad diagonálou

5.3 Neproveditelné kombinace

Z mého pohledu a praktické zkušenosti v rámci času stráveného v prostředí neslyšících lze důvody neproveditelnosti kombinace pohybů rozdělit na dvě skupiny, fyziologická a fonologická omezení.

Fyziologickým omezením se myslí to, že artikulátory neboli ruce nejsou schopny vytvořit kombinaci pohybu, jelikož se vzájemně vylučují. Jako příklad lze uvést sekundární pohyb se změnou pozice a interní pohyb se změnou pozice, kdy u sekundárního pohybu je pozice rychlá opakovaná změna polohy prstů, kdežto u interního pohybu se změna pozice děje pouze jednou.

Z fonologického omezení kombinace artikulačně možné jsou, ale v ČZJ fonologii tyto kombinace rysů, například primární obloukový pohyb se sekundárním pohybem a jeho změnou orientace jsou z nějakého důvodu blokovány. V našem českém znakovém jazyce jsme takové znaky zatím nenašli. Avšak nemusí to znamenat, že v jiných cizích znakových jazycích na tyto kombinace znaky nenajdeme.

V tabulce uvádím rozdělení primárního pohybu na přímý, alfa, kruhový a obloukový. Přičemž přímý pohyb je již obsažen v alfa, kruhovém a obloukovém pohybu. Toto nelze považovat za nesprávnost, důvodem jsou další možné kombinace primárního přímého pohybu se sekundárními a interními pohyby. Avšak z pohledu fyziologie nemohou nikdy nastat vzájemné kombinace primárních pohybů.

Dále bych chtěla apelovat k provedení podrobnějšímu výzkumu na téma neproveditelných kombinací v ČZJ v rámci fonologického omezení. Informace vyplývající z provedeného výzkumu by mohly sloužit k dalšímu podrobnějšímu zaznamenání pohybu v našem českém znakovém jazyce, vyplnily by tak stávající mezeru v této oblasti a otevřely by mnoho dalších cest k podrobnějšímu zkoumání tohoto tématu.

5.4 Proveditelné kombinace

V následující podkapitole praktické části práce budou popsány případy, u kterých určité kombinace pohybů mohou vzniknout. Všechny tyto případy jsou zpracované přehledně v tabulce, kterou najdeme pod Tab. 1: Kombinace pohybů. Vzhledem k tomu, že znakový jazyk spadá pod vizuálně-motorické jazyky, je pro větší pochopitelnost v popisu každého znaku přidán odkaz na video ze slovníku Dictio.

Jako první jsem svou pozornost zaměřila na kombinaci pohybu primárního přímého spolu s ostatními pohyby, tedy sekundárními a interními, které jsou dále děleny na podskupiny. Mou první volbou se stal přímý pohyb se sekundárním pohybem a změnou jeho orientace, kde můžeme zařadit obě varianty znaků, a to s kontaktem na těle a bez kontaktu, jako jsou znaky **RYBA** [55] a **SNÍH** [56]. První zmíněný znak artikuluje tak, že v lokti máme přibližně pravý úhel, dlaň s natáhnutými prsty je v jedné linii s předloktím a vykonává mírný rotační pohyb společně se zápěstím směrem od těla – ruka kopíruje pohyb plovoucí ryby. Znak **SNÍH** vytváříme pomocí tvaru ruky zatnuté pěsti, kdy ulnární strana ruky je nasměrována od těla a je vykonáván mírně kývavý pohyb od čela dolů k bradě, kdy ruka přichází do kontaktu s tělem na začátku pohybu – dotek čela, a na konci pohybu – dotek brady.

K primárnímu přímému pohybu se sekundárním pohybem a změnou pozice jsem vyhledala opět znaky jak s kontaktem, tak bez kontaktu na těle. Znak **ČERV** [57] artikuluje například tak, že dlaň pravé ruky ve výši ramen, je pokrčena v lokti. Ukazováček je natažený a směřuje doleva, zbytek prstů je zatnut v pěst. Pohyb zde je takový, že ukazováček frekvenčně krčíme, přičemž celá ruka vykonává pohyb od ramene dominantní ruky k opačnému rameni – znak v konečném důsledku působí, jako by ukazováček znázorňoval lezoucího červa. U znaku **CHLUPATÝ** [58] použijeme obě ruce, jedna ruka funguje jako hlavní oblast místa artikulace a zůstává nehybnou ve stálé pozici, přičemž druhá pracuje jako dominantní ruka. Nehybná ruka je před tělem pokrčena v lokti, prsty této ruky směřují vpravo, dlaň pak dolů. Zato dominantní ruka s tvarem ruky, kde jsou všechny prsty natažené sevřené v dlaň dotýkající se konečky prstů. Pohyb začíná na nehybné ruce od lokte a směřuje k zápěstí, kdy dominantní ruka se

rozevívá a zavírá ve výše popsaný pohyb, a to několikrát směrem vpravo – pohyb tak působí jako otrhávání chlupů na nehybné ruce.

Nebylo obtížné najít znaky s kontaktem či bez kontaktu na těle k primárnímu přímému pohybu se sekundárním pohybem s wiggle. Znak **KREV** [59] artikulujeme tak, že natažená dlaň směřující k hlavě s roztáhnutými prsty je v pozici před hlavou mírně na straně. Ruka následně s kmitajícími prsty vykonává pohyb směrem dolů. U znaku **VODA** [60] je tvar ruky stejný jako u předešlého znaku **KREV**. Změna je v pozici, kdy ruka začíná před opačným ramenem s dlaní směřující dolů a kmitavým pohybem prstů směřuje k rameni na stejné straně jako je dominantní ruka. Během pohybu se ještě palec dotkne brady.

Přecházíme k poslednímu typu pohybu, a to k internímu pohybu a jeho kombinaci primárního přímého pohybu s interním pohybem se změnou orientace. Znak **GULÁŠ** [61] s tvarem ruky, kdy dlaň je sevřená v pěst a zároveň palec zůstává vztyčený s překrývajícím ukazováčkem začíná před bradou, palec míří k tělu a směřuje pohybem palcem k tělu do strany s jedním otočením dlaně, pracuje celá ruka pohybem v lokti. Znak **ŽENA** [62] zaujímá tvar ruky nataženého ukazováčku a prostředníčku, zbytek prstů je zatnut v pěst. Ruka začíná na opačné straně čela, než je dominantní ruka, dlaň směřuje od těla, hřbet ruky pak k tělu, a následně vykoná pohyb na druhou stranu čela, a to tak, že se v průběhu otočí celá dlaň, s kontaktem po čele po celou dobu pohybu.

Kombinace primárního přímého pohybu s interním pohybem se změnou pozice s kontaktem a bez kontaktu na těle nabízí znaky **POSLAT** [50] a **DUBEN** [63]. Ve znaku **POSLAT** na počáteční lokaci, což je vedle brady a tvar ruky je zatnutý pěst s dlaní dopředu. Pohyb je směřován kupředu a v průběhu se prsty otevřou do pozice natažených prstů. **DUBEN** začíná tvarem ruky u obličeje, konkrétně u nosu, kde palec je pod bradou a zbylé prsty jsou nataženy u sebe nad nosem. Pohyb je směřován dopředu a v průběhu se prsty zavřou do pěsti.

Dále se přesuneme na jiný typ pohybu primárního, a to na primární kruhový v kombinaci se sekundárním pohybem se změnou orientace. V tomto případě uvádím pouze znak bez kontaktu na těle, jedná se o znak **JEZERO** [64]. Znakující má loket

přibližně v pravém úhlu. Tvar ruky zaujímá pozici mírně pokrčeného ukazováčku a zbylé prsty jsou zatnuté v pěst. Dlaň směřuje dolů a mírně rotačním pohybem zápěstí opisuje kruh v prostoru před tělem.

Do primárního kruhového pohybu s interním pohybem a se změnou pozice jsem zařadila pouze znak bez kontaktu na těle, a tím je znak **UKRÁST** [65]. Ruka zaujímá pozici takovou, kde její ulnární strana směřuje nahoru, tudíž hřbet ruky s nataženými prsty směřuje k tělu. Následně opisuje kruh v prostoru před tělem s tím, že natažená dlaň se v průběhu zatne v pěst s rotací v zápěstí.

Následujícím typem pro tvoření kombinací je primární obloukový pohyb s interním pohybem a se změnou orientace. Zde se mi povedlo najít dva znaky, jeden s kontaktem na těle a druhý bez kontaktu na těle. Prvním znakem je **PŘÍŠTÍ** [66], kde ruka zabírá pozici tak, že ulnární strana směřuje dopředu a dlaň s nataženým ukazováčkem a zbylými prsty zatnutými v pěst zaujímá směr dolů. Dále pohyb pokračuje kupředu, kde ruka vytváří oblouk a končí v pozici s dlaní nahoru. Druhým znakem, kterým se budeme zabývat je **ENERGIE** [67]. Zde budeme pracovat s oběma rukama, kde jedna slouží jako místo artikulace, tudíž je nehybná a je v pozici, kdy loket je přibližně v pravém úhlu před tělem a druhá neboli dominantní ruka zaujímá tvar ruky zatnuté pěsti a začíná u ramene radiální stranou a obloukovým pohybem končí nad loktem na ulnární straně.

Znak **PÁN** [68] s kontaktem na těle, řadím do kombinace primárního obloukového pohybu s interním pohybem se změnou pozice. Počáteční lokací je opačná strana dominantní ruky před spodní částí trupu, kde tvar ruky je dlaň, s prsty natáhnutými a roztáhnutými, směřující dolů a palec se dotýká boku břicha. Následuje obloukový pohyb směrem ke stejné straně dominantní ruky a tvar ruky se změní do pozice, kdy všechny prsty jsou natažené sevřené v dlaň dotýkající se konečky prstů s kontaktem na protilehlém boku břicha. Znak tedy začíná kontaktem v prostoru břicha a také jím končí, dominantní ruka tak opsala před břichem oblouk.

Kombinace sekundárního pohybu se změnou orientace se sekundárním pohybem se změnou pozice nabízí bez kontaktu na těle znak **PREZENTACE** [69]. Ruka začíná

tvarem ruky zatnuté pěsti před hlavou, dlaň směřuje dopředu a následně se ruka otočí směrem k hlavě do pozice natažené dlaně s rotací v zápěstí, toto se opakuje několikrát a rychle.

Poslední části, na kterou jsem se zaměřila a našla znaky jak s kontaktem, tak bez kontaktu na těle, jsou interní pohyby. Konkrétně pohyby interní se změnou orientace a se změnou pozice. U znaku **KRÁSNÝ** [70] začínáme rukou před hlavou, dlaň je natočena směrem dopředu od těla a zaujímá pozici prstů „3“. Pohyb je veden rotací zápěstím směrem k tělu a prsty zaujímající pozici čísla 3 se poté spojí dohromady. Ruka u znaku **ŠPANĚLSKO** [71] začíná na opačné straně dominantní ruky pod klíční kostí, ulnární strana se dotýká místa pod klíční kostí, počáteční tvar ruky je natažená dlaň směřující nahoru. Poté se zápěstí otočí směrem dolů a změní se i tvar ruky, kdy všechny prsty jsou natažené sevřené v dlaň dotýkající se konečky prstů, nyní se místa pod klíční kostí dotýká strana radiální.

5.5 Shrnutí praktické části

Úkolem mé praktické části bylo hledat kombinace různých typů pohybů v českém znakovém jazyce. Jedná se o primární, sekundární a interní pohyby, přičemž každý ze zmínovaných pohybů má své podskupiny. Výsledky jsou zaznamenané v zpracované tabulce, kde můžeme vidět, jaké kombinace jsou proveditelné či neproveditelné.

Neproveditelnými kombinacemi myslíme ty, kde artikulátory nejsou schopny vytvořit kombinace pohybů, jelikož se vzájemně vylučují. Ve druhém případě myslíme ty kombinace, které sice možná jdou provést, avšak v našem znakovém jazyce jsme je zatím nenašli. Je však pravděpodobné, že v jiných cizích jazycích je nalézt můžeme. Do neproveditelných kombinací jsem také zařadila primární přímý pohyb s alfa, kruhovým a obloukovým pohybem, kdy tyto poslední tři vyjmenované nelze zkombinovat s přímým pohybem, a to z toho důvodu, že přímý pohyb je již v těchto pohybech obsažen.

Ve výsledku se mi podařilo najít 11 kombinací z 25 kombinatoricky možných. Z toho 7 kombinací obsahuje znaky s kontaktem i bez kontaktu na těle. Zbylé 4 kombinace obsahují pouze jeden znak, a to buď s kontaktem na těle či bez kontaktu na těle.

6 Závěr

Pohyb ve znakovém jazyce je nesmírně důležitý a je jedním z prostředků, který dává znaku smysl. I drobná změna pohybu má za následek jiný význam znaku. Existují znaky s jedním pohybem, komplexnější jsou však právě kombinace pohybů ve znakovém jazyce, které jsou popsány v této práci.

V teoretické části je postupováno od vysvětlení fonologických parametrů neboli fonémů ve znakovém jazyce. Dále je popisována fonologická analýza ve znakových jazycích, která uvádí, jaké místa artikulace, tvary rukou, ale i typy pohybů se mohou vyskytovat v různých znakových jazycích. Jsou zde zmíněné i minimální páry, které najdeme ve znakovém jazyce i v mluveném. Postupně se přechází k stěžejnímu tématu, a to k pohybu, kde je vysvětlen rozdíl pohybů viditelných při artikulaci, přes vysvětlení rozlišení lexikálního a gramaticky morfologického pohybu, kde pohyb figuruje jako fonologický segment. Posléze je již vysvětleno základní rozdělení typů lexikálních pohybů. Jsou rozebrány tři teoretické modely znakových jazyků, nejprve je vysvětlen Move-Hold model, který odmítá simultánnost znaku a je založen na sekvenčnosti dvou segmentů, a to na pohyb a držení. Prosodický model považuje pohyb za samotnou kategorii, tedy primární pohyb s interním či sekundárním pohybem je ve stejné kategorii. Hand Tier model je významný tím, že spojuje jak simultánnost, tak i sekvenčnost segmentů. V každém z nich je podáno, jak každý jednotlivý model vnímá pohyb. Dále jsou jejich rysy, třídy a podtřídy znázorněny v modelech a následně popsány.

Praktická část je zaměřena na kombinaci pohybů v českém znakovém jazyce. Náplní práce bylo zpracovat tabulku, kde jsou případné proveditelné i neproveditelné kombinace zaznamenány. V tabulce se vychází především z údajů z Hand Tier modelu. Ve zpracované tabulce lze nalézt nejen kombinace, ale i prototypické znaky, které ukazují daný typ pohybu, aniž by byly v kombinaci s jiným typem pohybu. Výsledkem bylo zjištění 11 kombinací, z toho 7 kombinací obsahuje znaky s kontaktem i bez kontaktu na těle. Zbývající 4 kombinace obsahují pouze jeden znak, a to buď s kontaktem na těle či bez kontaktu na těle. Neproveditelné kombinace mohou být blokovány z hlediska

fyzilogického či fonologického. Fyzilogickým omezením je myšleno to, že ruce neboli artikulátory nejsou schopny vytvořit kombinaci pohybu, jelikož se vzájemně vylučují. Fonologickým omezením je myšleno to, že některé kombinace rysů jsou blokovány. Jelikož v praktické části je pracováno pouze s jednoručními znaky, bylo by vhodné tento výzkum dále rozvinout, a to například tím, že se další průzkum zaměří na obouruční znaky.

Použité zdroje

[1] BAKER, Anne, Beppie VAN DE BOGAERDE, Roland PFAU a Trude SCHERMER. The linguistics of sign languages: an introduction. 1. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, [2016]. ISBN 978-90-272-6734.

[2] STOKOE, William C. Sign Language Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf. *The Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 2005, 10(1), 3-37. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/deafed/eni001>

[3] Přítel. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20p%C5%99%C3%AD-tel/czj-4320>

[4] Vlastní. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/vlastn%C3%AD/czj-6817>

[5] Ředitel. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20%C5%99editel/czj-9507>

[6] Sport. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20sport/czj-11428>

[7] Čekat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/%C4%8Dekat/czj-7409> (pro přehrání videa příkládám odkaz <https://drive.google.com/file/d/10fNi5lkfXtjZg-dHSLcSrgfx dYtfHXt/view?usp=share link>)

[8] Užívat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/u%C5%BE%C3%ADvat/czj-8357> (pro přehrání videa příkládám odkaz <https://drive.google.com/file/d/1pnivJVB0vSR5y0r47Y1i9jYB0t4VJDeM/view?usp=share link>)

[9] SANDLER, Wendy a Diane C. LILLO-MARTIN. Sign language and linguistic universals. 1. New York: Cambridge University Press, 2006. ISBN 978-0-521-48248-6.

[10] Mít chuť. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20chu%C5%A5/czj-182>

- [11] Domů. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/dom%C5%AF/czj-27080> (pro přehrání videa příkládám odkaz <https://drive.google.com/file/d/1fwkyX2Vja6YnKOeY6Gl1g5pETKNYg7zL/view?usp=share link>)
- [12] Losovat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/losovat/czj-23253> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1dZpeFqVqMA2VBN7vW_N2S1YveH_fQwSG/view?usp=share link)
- [13] Kavárna. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/kav%C3%A1rna/czj-24313>
- [14] Hledat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/hledat/czj-16936>
- [15] Dlouho hledat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: https://files.dictio.info/videoczj/A_hledat1.mp4 (pro přehrání videa příkládám odkaz <https://drive.google.com/file/d/12GMBclCz-vYmTs8UE-VZmOzxSrAHqPWgn/view?usp=share link>)
- [16] Sledovat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20sledovat/czj-860>
- [17] Sledovat (plurál). In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/sledovat/czj-21155> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1sg_Mu0k72OzpGYiBWXd7R2loK6Af4mK1/view?usp=share link)
- [18] Potřebovat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/pot%C5%99ebovat/czj-7476>
- [19] Nutně potřebovat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/pot%C5%99ebovat/czj-7475>
- [20] VLÁŠKOVÁ, L. a H. STRACHOŇOVÁ. Sign language lexicography: A case study of an online dictionary. *Slovenščina 2.0: empirical, applied and interdisciplinary research*. 2021, 9(1), 90–122. Dostupné z: <https://doi.org/10.4312/slo2.0.2021.1.90-122>

- [21] Třpytit se. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20t%C5%99pytit%20se/czj-6364>
- [22] Potkat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/potkat/czj-7425> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1SiD2v7yAS-ERwTdo66pQ-KQuqekoTUB/view?usp=share_link)
- [23] Nahý. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/nah%C3%BD/czj-22699> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1mZwodEconehNh4HUm9aTzC8miZfM0aeV/view?usp=share_link)
- [24] Vedení. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/veden%C3%AD/czj-4971>
- [25] QUER, Josep, Carlo CECCHETTO, Caterina DONATI, Carlo GERACI, Meltem KELEPIR, Roland PFAU a Markus STEINBACH. SignGram Blueprint: A Guide to Sign Language Grammar Writing. 1. Berlín/Boston: Walter de Gruyter, 2017. ISBN 978-1-5015-1180-6.
- [26] Normální. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20norm%C3%A1ln%C3%AD/czj-6605>
- [27] Sít'. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/s%C3%AD%C5%A5/czj-23441> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1grVLL1_bDQjZuEdFBYc87u2SGNqnwCoq/view?usp=share_link)
- [28] Prodat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/prodat/czj-7577> (pro přehrání videa příkládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1Xw1eLnNO-eiwVQXZD_5Ndc1Q9QY5ZU6Q/view?usp=share_link)
- [29] Koupit. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/koupit/czj-7598>
- [30] Hodina. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/hodina/czj-5787>

- [31] Sprcha. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%20sprcha/czj-6801>
- [32] Zrcadlo. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/zrcadlo/czj-6749>
- [33] Kolik. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/kolik/czj-3214>
- [34] Klamat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/klammat/czj-7905> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1Arj1n3L3bhNy9XltHo1etuYIZOiOk_P3/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1Arj1n3L3bhNy9XltHo1etuYIZOiOk_P3/view?usp=share_link))
- [35] Výhoda. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/v%C3%BDhoda/czj-2685> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1GruyRt-bLHeSN-74_jgZNOT13IYCF-V6c/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1GruyRt-bLHeSN-74_jgZNOT13IYCF-V6c/view?usp=share_link))
- [36] LIDDELL, Scott K. a Robert E. JOHNSON. American Sign Language: The phonological base. *Sign Language Studies*. 1989, (64), 195-278. ISSN 03021475. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26204052>
- [37] Obrázek autora. Převzato z: LIDDELL, Scott K. a Robert E. JOHNSON. American Sign Language: The phonological base. *Sign Language Studies*. 1989, (64), 195-278. ISSN 03021475. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26204052>
- [38] Děkuji. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/d%C4%9Bkuji/czj-27090>
- [39] Deaf. In: *Spreadthesign* [online]. Sweden: European Sign Language Center, 2018 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://media.spreadthesign.com/video/mp4/13/4038.mp4>
- [40] Father. In: *Spreadthesign* [online]. Sweden: European Sign Language Center, 2018 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://media.spreadthesign.com/video/mp4/13/455635.mp4>
- [41] Mother. In: *Spreadthesign* [online]. Sweden: European Sign Language Center, 2018 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://media.spreadthesign.com/video/mp4/13/48601.mp4>

- [42] BRENTARI, Diane. *A Prosodic Model of Sign Language Phonology*. 1. Chicago: A Bradford Book, 1999. ISBN 9780262024457.
- [43] Duha. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/duha/czj-7118>
- [44] Lampa. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/lampa/czj-18677> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1AZN-LBgAOxLyu9FLRiSSgW6yhOg8JWgmQ/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1AZN-LBgAOxLyu9FLRiSSgW6yhOg8JWgmQ/view?usp=share_link))
- [45] Obrázek autora. Převzato z: SANDLER, Wendy a Diane C. LILLO-MARTIN. *Sign language and linguistic universals*. 1. New York: Cambridge University Press, 2006, s. 208. ISBN 978-0-521-48248-6.
- [46] SANDLER, Wendy. *Phonological Representation of the Sign: Linearity and Nonlinearity in American Sign Language*, Berlin, New York: DeGruyter Mouton, 1989. Dostupné z: <https://doi.org/10.1515/9783110250473>
- [47] *Language Use and Linguistic Structure: Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2021*. *Language Use and Linguistic Structur*. 2022, 2022, (9), 353-373. Dostupné z: <https://anglistika.upol.cz/olinco2021proceedings/>.
- [48] Idea. In: *Spreadthesign* [online]. Sweden: European Sign Language Center, 2018 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://media.spreadthesign.com/video/mp4/13/244655.mp4>
- [49] Nápad. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/n%C3%A1pad/czj-27509> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/12o0GdOYzdyiWhGJ5e64s-OLf-YJKdNye/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/12o0GdOYzdyiWhGJ5e64s-OLf-YJKdNye/view?usp=share_link))
- [50] Poslat. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/poslat/czj-7581> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1_oy9H8Og9iyRLjUiYv5IaX9RiHEJD66G/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1_oy9H8Og9iyRLjUiYv5IaX9RiHEJD66G/view?usp=share_link))
- [51] Nasadit klobouk. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: [https://files.dictio.info/videoczj/A_nasadit_\(damsky_klobouk\)1.mp4](https://files.dictio.info/videoczj/A_nasadit_(damsky_klobouk)1.mp4) (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1gYT9-K-eYxXQoVdm3yZfgYpfn_0ncrYk/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1gYT9-K-eYxXQoVdm3yZfgYpfn_0ncrYk/view?usp=share_link))

- [52] Klasifikátor. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: https://files.dictio.info/videoczj/A_6315.mp4 (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1toZSkSQfj33AINI1AABcvOUD4-t-mQC9/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1toZSkSQfj33AINI1AABcvOUD4-t-mQC9/view?usp=share_link))
- [53] Obrázek autora. Převzato z: *Language Use and Linguistic Structure: Proceedings of the Olomouc Linguistics Colloquium 2021*. *Language Use and Linguistic Structur.* 2022, 2022, (9), s. 370. Dostupné z: <https://anglistika.upol.cz/olinco2021proceedings/>.
- [54] SILOVSKÁ, Zuzana. *Minimální páry v českém znakovém jazyce*. Ústav českého jazyka a teorie komunikace, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Karlova.
- [55] Ryba. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/ryba/czj-4575>
- [56] Sníh. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/sn%C3%ADh/czj-2340>
- [57] Červ. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/%C4%8Derv/czj-9980> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1WvjyZwp_GoP-mRVf-b2ElfqRjNfLYC/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1WvjyZwp_GoP-mRVf-b2ElfqRjNfLYC/view?usp=share_link))
- [58] Chlupatý. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/chlupat%C3%BD/czj-10093> (pro přehrání videa příkládám odkaz [https://drive.google.com/file/d/1Xs-IOWLAuoAMbb72M7RwmG8RXkRTUP0E/view?usp=share link](https://drive.google.com/file/d/1Xs-IOWLAuoAMbb72M7RwmG8RXkRTUP0E/view?usp=share_link))
- [59] Krev. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/krev/czj-12501>
- [60] Voda. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/voda/czj-24545>
- [61] Guláš. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/gul%C3%A1%C5%A1/czj-4546>
- [62] Žena. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%C5%BEena/czj-22367>
- [63] Duben. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/duben/czj-5999>

[64] Jezero. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/jezero/czj-7143>

[65] Ukrást. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/ukr%C3%A1st/czj-7526> (pro přehrání videa přikládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1-tpv-gCwKbDwlfI0IpASdXsAui_Vl6BQz/view?usp=share_link)

[66] Příští. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/p%C5%99%C3%AD%C5%A1t%C3%AD/czj-6009> (pro přehrání videa přikládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1QiYPxT96wLRqeNds61jqOJxed213dKNR/view?usp=share_link)

[67] Energie. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/energie/czj-7145>

[68] Pán. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/p%C3%A1n/czj-1017>

[69] Prezentace. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/prezentace/czj-22570> (pro přehrání videa přikládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1cdcAXqfRxAZtrLJ2PD_05iuU2bcp6cSL/view?usp=share_link)

[70] Krásný. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://edit.dictio.info/cs/translate/czj/text/kr%C3%A1sn%C3%BD/czj-28947> (pro přehrání videa přikládám odkaz https://drive.google.com/file/d/1Swy_9Nr5KciXtqza7P1iYrnuh_8Bppmz/view?usp=share_link)

[71] Španělsko. In: *Slovník Dictio* [online]. Brno: Masaryk University, 2023 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.dictio.info/cs/translate/czj/text/%C5%A1pan%C4%9Blsko/czj-22514>

Příloha A Odkaz na online úložiště

Všechny znaky, které se v textu objeví, mají URL odkaz na videa ze slovníku Dictio či slovníku Spreadthesign. Všechny tyto odkazy lze nalézt v online úložišti na adrese: https://muni.cz/go/BP_ČZJ_vida.